

TRØNDELAG STATSADVOKATEMBETER

Riksadvokaten
Postboks 2102 Vika
0125 OSLO

Deres referanse:

Vår referanse:

Dato:

21/955 - 57 / PMS001

23.09.2021

BRUK AV TVANGSMIDLER I NARKOTIKASAKER - RAPPORTERING OM FAGLEDELSESTILTAK VED TRØNDELAG STATSADVOKATEMBETER

1. Innledning

Riksadvokaten ga i brev av 13. april 2021 (heretter benevnt riksadvokatens brev eller brevet) pålegg til statsadvokatembetene om å undersøke politidistriktenes bruk av tvangsmidler i narkotikasaker. Undersøkelsen skulle blant annet omfatte gjennomgang av et utvalg saker, intervju av relevant personell og gjennomgang av rutiner og praksis hva gjelder bruk av kroppslig undersøkelse i slike saker.

Ved Trøndelag statsadvokatembeter er undersøkelsen utført av statsadvokatene Per Morten Schjetne og Jarle Wikdahl. Undersøkelsen har omfattet gjennomgang av 92 saker og 6 intervju av relevant personell ved politidistriktet. Det er videre innhentet en oversikt over de tiltak som politidistriktet har iverksatt etter riksadvokatens brev. Vi har også sett på relevant statistikk med sikte på å avdekke eventuelle endringer i antall registrerte saker på det aktuelle området i etterkant av riksadvokatens klargjøring og direktiv i brevet.

Saksgjennomgangen ble gjennomført ved at vi gikk gjennom de utvalgte sakene og besvarte spørreskjemaet (Survey Xact) for hver enkelt sak. Under gjennomgangen av sakene noterte vi også andre funn av betydning for fagledelsen. Kommentarer til vår gjennomgang av de utvalgte sakene er inntatt som kapittel 2 i rapporten.

Intervjuene ble gjennomført medio september etter at vi var ferdig med saksgjennomgangen. Våre funn og vurderinger i saksgjennomgangen ble derfor tema i intervjuene. Dette med sikte på å utdype og utfylle våre funn og foreløpige vurderinger. Dette omhandles nærmere i kapittel 3.

Riksadvokatens brev, og den tilhørende medieomtalen, medførte usikkerhet og frustrasjon blant mannskap ved Trøndelag politidistrikt. Politimesteren iverksatte umiddelbart etter brevet flere tiltak for å sikre legalitetskontrollen og trygge påtalejurister og mannskapene ute i deres arbeid på det berørte saksfeltet. En redegjørelse for de tiltak som ble iverksatt gis i kapittel 4.

Avslutningsvis i kapittel 5 i rapporten oppsummerer vi våre funn og hvilke tiltak vi vil gjøre i fagledelsen. Dette for å understøtte at politidistriktets praksis på saksfeltet er i samsvar med gjeldende rett og de føringer riksadvokaten har gitt.

2. Saksgjennomgang

Totalt er det innhentet 92 saker fra Trøndelag politidistrikt i perioden 2020/21, som er registret som bruk/besittelse/oppbevaring av narkotika. Hovedformålet med undersøkelsen har vært å avklare om praktiseringen av tvangsmidler (ransaking og kroppslige undersøkelser), avviker fra føringene som er gitt i riksadvokatens brev.

Samtlige saker er gjennomgått av Schjetne og Wikdahl i fellesskap. Dette for i størst mulig grad å sikre en felles forståelse og vurdering av saksforholdet opp mot det som er vurderingstema i undersøkelsen. I tillegg er PO-logg innhentet i de saker hvor dette forelå.

Nedenfor følger våre bemerkninger til besvarelsen av spørsmålene i undersøkelsen der vi mener det er behov for dette:

a. Registeropplysninger

i. Vurderer statsadvokaten gjerningspersonen som en gjenganger?

Vi har lagt til grunn at en gjenganger er en relativt tung rusmisbruker, hvilket vil komme til uttrykk ved at det over tid foreligger flere bøter/dommer på bruk/besittelse av narkotika i straffeattesten.

ii. Hvilke type kriminalitet inneholdt ellers saken?

Svaralternativet *annet* utgjorde her 47 %. De fleste sakene som kom i denne kategorien gjaldt narkotikasaker – typisk oppbevaring av mengder utover "mindre besittelse". Det var også noen enkeltsaker knyttet til vold, trusler m.v, uten at dette spesifiseres nærmere.

b. Spørsmål til den enkelte sak – generelt

i. Er det brukt tvangsmidler i saken?

Vår besvarelse relaterer seg til bruken av tvangsmidler i det anmeldelsesnummeret (bruk/besittelse/mindre oppbevaring) som inngikk i undersøkelsen. Vi har med andre ord sett bort fra bruk av tvangsmidler i "tilknyttede" saker, f. eks. vinningsaker.

c. Ransaking (kompetanse)

i. Hvem besluttet ransaking?

Hovedregelen synes å være at tjenestemann beslutter ransaking (51 %), og da som regel under henvisning til "ferske spor". Vi mener det var tid og anledning til å ta kontakt med politijurist (eller at det er mangelfulle opplysninger) i 26 % av disse sakene. Det må også tilføyes at i flere av sakene hvor politijurist besluttet ransaking av bolig, hadde tjenestemann først besluttet og gjennomført personransaking. Vi har i disse tilfellene registrert dette som beslutning truffet av politijurist. Tilsvarende har vi registrert retten som beslutningstaker der både påtalejurist og retten har truffet beslutninger (konsekvent registrert på høyeste nivå).

d. Mistankegrunnlaget (notoritet)

i. Inneholder anmeldelsen faktiske opplysninger eller informasjon som har betydning for å vurdere mistankegrunnlaget?

Vi har i besvarelsen sett bort fra de tilleggsopplysninger som kan fremgå i PO-loggen. Som det fremgår er 22 % av anmeldelsene mangelfulle for å kunne vurdere mistankegrunnlaget. Til illustrasjon kan det være beskrevet at siktede fremsto som ruset, uten at det beskrives hvorfor.

ii. Hvilke momenter er trukket frem for å synliggjøre mistankegrunnlaget?

I et stort antall saker utgjør mistankegrunnlaget *opplysninger fra siktede selv*. Vårt inntrykk er at de innledende samtalene med mistenkte varer for lenge før vedkommende blir gjort kjent med sine straffeprosessuelle rettigheter (strpl. § 232 og pti. kap. 8). Svaralternativet *annet* går igjen i de fleste sakene (86 %). Det fanger i hovedsak opp observasjon av ruspåvirkning. Vårt inntrykk er at disse observasjonene ligger nært opp til bruken av narkotika, men at selve bruken ikke er observert.

e. Relevant etterforskningsformål

i. Er beslag av stoff fulgt opp med etterforskning for kjøp?

I de 35 sakene som omhandler beslag av stoff er kun 1 sak fulgt opp med etterforskning for kjøp. I den saken var det mangelfulle opplysninger om mistankegrunnlaget, se kommentaren til spørsmålet nedenfor.

ii. Ble mistenktes mobiltelefon gjennomgått?

Undersøkelsen viser at mistenktes mobiltelefon ble gjennomgått i 4 av totalt 63 saker hvor det ble gjennomført ransaking. Vi vurderte at dette var et relevant etterforskningssteg knyttet til salg i 3 av de 4 sakene. I den siste saken har vi kommet til at det ikke var et relevant etterforskningssteg grunnet mangelfulle opplysninger om mistankegrunnlaget for kjøp.

f. Tredjemansransaking

Ingen registrerte eller "uregistrerte" tredjemansransakinger ble funnet i saksgjennomgangen.

g. Forholdsmessighetsvurderingen

På bakgrunn av det som er opplyst i sakene, har vi lagt til grunn at ransakingene er foretatt på en skånsom måte. I 3 av de 63 sakene var det imidlertid mangelfulle opplysninger.

h. Kroppslig undersøkelse

Kroppslig undersøkelse er besluttet i totalt 8 saker. Ingen har vært besluttet av retten og i kun 1 sak fremgår det hvorfor formålet med undersøkelsen ellers ville forspilles. Det er videre registrert at 7 av sakene er foretatt utelukkende for å avklare rusbruk, og for 1 sak er det mangelfulle opplysninger. Gjennomgående var disse sakene knyttet til saker med gjerningsperson under 18 år. Vi oppfattet det slik at formålet var å berede grunnen for påtaleunntatelse med ruskontrakt. Det fremgår ikke om forholdsmessigheten ved de kroppslige undersøkelsene har vært vurdert av beslutningstaker.

i. Registrering av påtaleavgjørelse

*i. Er bruk av narkotika registrert i konkurrans med **tilhørende** erverv og besittelse?*

Vi forstår spørsmålet slik at det ønskes svar på om det stoffet som opprinnelig var ervervet, er identisk med stoffet som siktede brukte. Ut fra en slik forståelse av spørsmålet har vi ikke funnet brukersaker registrert i konkurrans med *tilhørende* erverv og besittelse.

3. Andre funn ved saksgjennomgangen

a. Notoritet

Saksgjennomgangen har vist at det i flere saker er mangelfulle opplysninger. Dette har i noen saker hindret vår kontroll av grunnvilkårene for bruken av tvangsmidler, og da særlig mistankekravet. Manglende notoritet har også gjort det utfordrende å se at kravet til forholdsmessighet og relevant etterforskningsformål har vært vurderingstema i enkelte saker.

b. Samtaler – avhør

Det fremgår i et stort antall saker at de innledende samtalene politiet har med mistenkte, ikke fyller kravene til avhør. Den innledende fasen, som har som formål å avklare om det er grunnlag for etterforskning av mulig straffbart forhold, har en tendens til å gli over i en oppfølgende fase som igjen går over i et avhør. Mistenkte skal da uoppfordret og tydelig gjøres kjent med rettighetene etter straffeprosessloven § 232. Opplysninger om at dette er etterlevd – og når dette er gjort – skal fremgå av anmeldelsen.

c. Subsumsjon

Noen saker som var avgjort med påtaleunntatelse/forelegg/dom inneholdt subsumsjonsfeil. Disse

besto i uriktig avgrensning mellom besittelse (legemiddeloven) og oppbevaring (straffeloven). Videre fant vi subsumsjonsfeil knyttet til oppbevaring, hvor en del av det felles beslaget var skilt ut i en egen siktelsespost som omhandlet besittelse.

d. Visitasjon – ransaking

Flere saker som åpenbart startet med en etterfølgende visitasjon med hjemmel i politiloven § 10, endte opp med funn av narkotika. Dette ble nedfelt i en rapport om ransaking og beslag, hvor det fremgikk at grunnlaget for ransaking var ferske spor. Det bør i slike tilfeller tydelig fremgå i rapporten at beslaget var en følge av visitasjon – og ikke ransaking. Dette for å tydeliggjøre om beslaget er en følge av en straffeprosessuell ransaking eller visitasjon med hjemmel i politiloven.

4. Intervju og gjennomgang av instruksjer og rutiner

Vi har intervjuet følgende;

- Fag- og opplæringsansvarlig påtale (FOA påtale)
- Fag- og opplæringsansvarlig etterforskning (FOA etterforskning)
- Leder for påtalejuristene ved FSI
- En påtalejurist som går jourvakt ved FSI
- Leder Fellesenhet operative tjenester (FOT)
- Fagutvikler ved FSI

I tillegg har vi hatt en samtale med Leder Felles enhet for påtale.

Et tema i intervjuene var rutiner og praksis i tiden før april 2021 på saksområdet undersøkelsen gjelder. Vi oppfattet det slik at bruk av tvangsmidler på generelt grunnlag ble viet en del oppmerksomhet i den daglige tjenesten ved påtaleenhetene og FSI. Det ble blant annet gjennomført en fagdag for påtalejuristene høsten 2020 hvor tvangsmidler var hovedtema. Mindre alvorlige narkotikasaker var ikke særskilt omhandlet på denne fagdagen. Kravet til relevant etterforskningsformål ved bruk av tvangsmiddel var imidlertid et tema.

Informantene ga uttrykk for at politiet ikke prioriterte aktiv oppsøkende virksomhet mot "slitne narkomane" for å undersøke om de var påvirket av narkotika eller hadde mindre mengder narkotika på seg. Saker i kategorien bruk/besittelse mot disse for politiet "kjente narkomane" var normalt knyttet til pågrepelse for andre forhold, typisk ruspåvirket kjøring, vinningslovbrudd eller vold/ordensforstyrrelser hvor politiet kom til stedet. Dette samsvarer godt med de funn vi gjorde i saksgjennomgangen, og de føringer og direktiver som følger av riksadvokatens brev.

Kapittel 7 pkt. 1 – 6 i riksadvokatens brev var et gjennomgående punkt i intervjuene. Generelt ble det gitt uttrykk for at disse punktene i det store og hele ble etterlevd også før de ble presisert i

riksadvokatens brev. De presiseringene som særlig hadde gitt grunnlag for refleksjon var knyttet til rusmiddeltesting av unge lovbyggere (urinprøve - påtaleunntatelse m/ruskontrakt), etterforskningsformål og forholdsmessighet ved husransaking med bakgrunn i mindre beslag på person, samt kompetansespørsmål ved beslutning om ransaking (fersk gjerning/ferske spor).

Informantene var samstemte i at riksadvokatens brev, og medieomtalen som fulgte med, medførte frustrasjon og usikkerhet blant både påtalejurister og mannskapene ute. Personellet ga uttrykk for usikkerhet og frykt for å trå feil i bruken av tvangsmidler i små narkotikasaker.

Politimesteren og hans ledergruppe satte umiddelbart riksadvokatens brev på dagsorden. Påtaleleder og FOA påtale fikk et særskilt ansvar for oppfølging og implementering av direktivene, herunder iverksette opplæring for både påtalejuristene og mannskapene ute. Tiltakene som ble iverksatt var blant annet;

- Politimesteren utga et eget dokument med føringer for tvangsmiddelbruk i mindre alvorlige narkotikasaker
- FOA påtale utarbeidet en leksjon med varighet 1 – 1,5 time som i løpet av april og mai, med en oppsamling medio juni, ble gjennomført for samtlige operative mannskap og påtalejurister.
- Faste ukentlige møter mellom FOA påtale og FSI juristene/jourhavende hvor tema er problemstillinger knyttet til tvangsmiddelbruk i narkotikasaker i siste uke.
- Instruksjon og case-gjennomgang i regi av påtale på samtlige samlinger for IP-personell (innsatspersonell/operative mannskap i politidistriktet) høsten 2021.

De første IP-samlingene er gjennomført med meget gode tilbakemeldinger på utførte leksjoner og case-gjennomganger. Leksjonene er viktige både med sikte på å heve kunnskapsnivået og for å trygge mannskapene i deres oppgaveutførelse.

Under vår saksgjennomgang noterte vi, som nevnt tidligere, at det i relativt mange saker ikke var tilstrekkelig notoritet om forhold av stor betydning for legalitetskontrollen. Det gjaldt særlig vurderinger knyttet til grunnvilkåret skjellig grunn til mistanke. I andre saker var det ikke tilstrekkelig notoritet om vurderingene knyttet til grunnlaget for personransaking. Det kunne også være uklart om funn av narkotika kom som følge av en visitasjon med hjemmel i politiloven, eller en straffeprosessuell personransaking. I noen anmeldelser var det som ble beskrevet som samtaler med mistenkte, i realiteten et avhør uten at det fremgikk om mistenkte var gjort kjent med sine straffeprosessuelle rettigheter. Vi ga tilbakemelding om disse funnene i intervjuene. Dette var dels kjente svakheter, og særlig det med notoritet var allerede tatt tak i og inngikk som et sentralt element i opplæringen som var iverksatt.

I intervjuene ble det kommentert fra flere at antallet saker i kategorien "små narkotikasaker" var gått markant ned etter riksadvokatens brev. Utviklingen for Trøndelag politidistrikt fremgår av tabellen nedenfor.

Kode	Beskrivelse	2019	2020	2021
		apr - aug	apr - aug	apr - aug
0751	Narkotikaovertrødelse	403	423	174
7101	Narkotika, bruk (lgml. § 24)	304	235	101
7102	Narkotika, besittelse (lgml. § 24)	212	154	105
7199	Narkotika, diverse	80	94	51
	SUM	999	906	431

Det bemerkes at kode 0751 narkotikaovertrødelse også omfatter saker som gjelder kvantum utover det som normalt beskrives som "mindre oppbevaring". Summen av saker innenfor de relevante kodene viser at det i etterkant av riksadvokatens brev er en halvering og vel så det av "små narkotikasaker". Saker som gjelder bruk av narkotika er redusert fra ca. 300 i 2019 til ca. 100 i 2021.

Det antas at politimesterens føringer gitt i eget skriv av 23. april 2021 (oppdatert 20. mai 2021) har påvirket nedgangen i antall saker for bruk av narkotika. Politimesteren gav en tydelig føring på det ikke skal prioriteres å iverksette etterforskning ved mistanke mot personer over 18 år om bruk av narkotika alene. For de under 18 år var føringen at det skal iverksettes etterforskning, men med klare begrensninger for bruk av tvangsmidler, jf. riksadvokatens presiseringer.

5. Oppsummering og tiltak

Vår saksgjennomgang viser at praksis knyttet til tvangsmidler i små narkotikasaker i tiden før april 2021 i det alt vesentlige var i samsvar med de føringer og direktiver som følger av riksadvokatens brev. De avvik vi har funnet knytter seg særlig til;

- Bruk av kroppslig undersøkelse i U/18 saker
- Kompetanseregelen i § 198 - burde ha tatt kontakt med jourhavende (26 % av sakene)
- Notoritet, både hva gjelder skjellig grunn til mistanke, vurdering av formålet med etterforskningskrittet/tvangsmiddelbruken og forholdsmessighetsvurderingen

- Forståelsen av overgangen fra innledende samtale til avhør med tilhørende rettigheter for den mistenkte, og notoritet om dette.
- Forståelsen av skillet mellom beslag som følge av visitasjon eller straffeprosessuell ransaking, og notoritet om dette
- Subsumsjon, grensen mellom besittelse og oppbevaring, og unnlate å splitte opp et og samme beslag i flere siktelsesposter

Politidistriktet har på forbilledlig vis grepet fatt i føringene og presiseringene som følger av riksadvokatens brev. Politimesteren har gitt kortfattede og konkrete føringer som bør være egnet til å trygge mannskapene ute og påtalejuristene i deres oppgaveutførelse. Det er iverksatt et omfattende opplæringsarbeid som i løpet av få måneder har favnet alt relevant personell. Dette arbeidet vil bli videreført i politidistriktet.

Statsadvokatene vil følge opp den iverksatte opplæringen og utfylle denne i fagledelsen fremover. Det er naturlig å følge opp med en ny saksgjennomgang i løpet av første halvdel av 2022 for å se om de gjennomførte tiltak har gitt tilsiktet effekt på de påviste avvikene.

Per Morten Schjetne
statsadvokat

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ingen signatur